

УДК 304.4+94(477.83/.86)"1944/1953"

DOI 10.31654/2520-6966-2019-11i-94-221-234

В. В. Старка

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. E-mail: starka1980@ukr.net

"Національна за формою, соціалістична за змістом": культурна політика радянської влади у західноукраїнському селі у 1944–1953 роках

Публікація присвячена аналізу політики радянської влади у культурно-масовій сфері в західноукраїнському селі упродовж 1944–1953 років. Сучасне культурно-масове життя західноукраїнського селянства є унікальним симбіозом звичаїв, що своїм корінням сягають часів Австро-Угорщини, із вкрапленнями польської міщанської та радянської пролетарської культур. Дослідження явищ і процесів, що істотно впливають на культурне життя сільських мешканців, як однієї із найконсервативніших частин суспільного організму може дати сучасникам розуміння, в якому спектрі буде розвиватися сучасне культурне життя села. В цьому вбачаємо актуальність нашого дослідження. Використання попередніх напрацювань українських істориків, із залученням нового джерельно-документального комплексу, дозволило по-новому проаналізувати культурно-масове життя селянства досліджуваного періоду. Методологічні підходи написання дослідження ґрунтуються на аналізі різноманітних моделей культурно-масового життя селянства, у конкретно-історичних обставинах, в умовах радянського тоталітарного режиму. Матеріал публікації структурований за проблемно-хронологічним принципом. Теоретичні узагальнення здійснено з використанням методів індукції та дедукції. У процесі аналізу культурного життя західноукраїнського села встановлено, що запропоновані радянською владою перетворення в культурній сфері носили характер національний за формою та соціалістичний за змістом. Весь комплекс культурних заходів радянської влади має долучити західноукраїнських селян до надбавь радянської культури та виробити в них відчуття радянської людини. Зауважимо, що характерною рисою регіону є тотальна набожність та стійке дотримання релігійно-обрядового календаря у повсякденних практиках населення. Зазвичай західноукраїнське селянство сприймає будь-які новації з точки зору порушують чи не порушують вони усталеного способу життя. Зазначимо, що більшість громадян регіону, на початку з цікавістю поставилися до запроваджуваних новацій і навіть стала приймати активну участь у їх поширенні. Згодом, здійснювана новою владою політика ревізії фондів сільських бібліотек, надмірна

політизація культурного дозвілля, поруч із активною антирелігійною кампанією, привели до різкого неприйняття місцевими культурних новацій нової влади. Як наслідок, галицькі селяни поступово інтегрувалися у радянську суспільно-політичну дійсність. Водночас спротив, що чинився активній радянській краї, також змусив більшовиків поступово відмовлятися від силових методів, пропонуючи натомість більш ліберальні шляхи приєднання до здобутків "радянської культури".

Ключові слова: Західна Україна, селянство, радянська, культура, тоталітаризм.

Модерні процеси трансформації культурного життя українського суспільства зумовлюють потребу звернення сучасників до попереднього історичного досвіду. Цінним у цьому контексті є досвід галицького селянства, котре у першій половині ХХ ст. проживало у складі чотирьох держав, з відмінними формами державно-політичного устрою та моделями державної політики у культурній сфері.

Актуальність теми зумовлює та обставина, що попри значну кількість історичних праць, присвячених західноукраїнському регіону, на сьогодні відсутнє комплексне дослідження трансформаційних процесів культурного життя сільського населення 1944–1953 років.

У радянській історіографії культурно-масове життя селянства відображали лише в контексті відображення позитивних змін у житті та побуті західноукраїнського селянства, не акцентуючи уваги на методах упровадження "культурної революції та реакції місцевого населення [37; 38]. Лібералізація політичного режиму в СРСР періоду перебудови, а згодом і проголошення незалежності України, надало дослідникам доступ до раніше засекречених архівних матеріалів, що дало змогу по-новому описати процеси радянської культурного простору Західної України. Серед таких досліджень виокремимо збірник документів під загальною назвою "Культурне життя в Україні" [30], підготовлений львівськими істориками, та монографічні праці Б. Яроша, О. Малярчука, І. Андрухів [39; 32; 1].

Оскільки задекларована проблематика не отримала всебічного розгляду у попередніх наукових розвідках, мету дослідження вбачаємо у комплексному аналізі перетворень у повсякденному культурно-масовому житті західноукраїнського села в умовах суспільних трансформацій 1944–1953 років. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: аналізу радянської культурно-масової політики в західноукраїнському селі, відображення реакції місцевого населення на дії радянської влади, надання цілісної й об'єктивної оцінки наслідків радянської культури сільського населення.

Зважаючи на формат публікації, зупинимось на висвітленні окремих аспектів радянізації культурного життя західноукраїнського селянства.

Прихід на територію Західної України підрозділів Червоної армії навесні 1944 року для мешканців галицьких сіл означав повернення радянської влади. Другий прихід більшовиків не викликав жодних радісних відчуттів у автохтонного населення, по селах не споруджували вітальних брам, ніхто не зустрівачав бійців хлібом і сіллю. Навпаки, частина селян намагалася залишити територію Східної Галичини та виїхати вслід за відступаючими німецькими військами на захід. Ті ж що залишалися, цілковито усвідомлювали, що їм доведеться жити в умовах радянської дійсності, всі принади якої відчули за "перших совітів" (з вересня 1939 до червня 1941 рр.).

Відновлення радянської влади у регіоні відбувалося за двома напрямками. З одного боку, силове придушення різних форм опору діям нової влади, а з іншого боку – формування у місцевих жителів радянського світогляду засобами культурно-масової роботи. Зазначимо, що більшість заходів відбувалися українською мовою, що мало створити в людей ілюзію тотальної прихильності до всього українського.

Водночас культурно-масова робота на селі перебувала під постійним пильним контролем обкомів та райкомів КП(б)У. Вони затверджували тематику та порядок розповсюдження гасел. Сільські органи самоврядування лише тиражувати кличі на великі полотнища [8, арк. 49].

Безпосередніми виконавцями культурної перебудови виступали чиновники відділів агітації, пропаганди та культури, працівники сільрад, особи відповідальні за відповідний напрям (зав. клубами), про-радянсько налаштовані сільські активісти. Власне, у їх віданні перебувала агітаційно-масова робота, організація різноманітних свят: Нового року, 1 травня, чергових річниць Жовтневої революції, свят урожаю із залученням хороших колективів, значної кількості молоді тощо [24, арк. 110].

Ці люди повинні були кардинально виправити ситуацію, про яку зазначено в одному із документів Львівського обкому КП(б)У, датованому груднем 1944 р.: "... як правило, вечорами в селі не працює ніякий культурний заклад, в селах не буває пересувна кіноустановка, радіо теж немає" [12, арк. 49].

Саме тому найбільшу увагу приділяли відновленню роботи основних осередків культури на селі – сільських клубів. Зокрема, станом на 1 травня 1946 р. у Львівській області відновило роботу 580 сільських клубів та хат-читалень, при яких функціонувало 612 гуртків

художньої самодіяльності, 267 драматичних гуртків із 2445 учасниками, 270 співочих колективів із 2765 учасниками, 45 музичних із 339 учасниками, 41 хореографічні із 981 учасником, 4 літературних із 23 учасниками, 29 фізкультурних із 937 учасниками [16, арк. 98].

Ще одним атрибутом зміни сільського повсякдення стала поява на вулицях сіл плакатів, транспарантів, портретів керівників партії та країни. Без них не відбувалося жодного дійства. Зрештою, в умовах тоталітарного політичного режиму символи виступають віддзеркаленням політичних векторів розвитку суспільства, а їх продукування – виключно державна монополія.

Впровадження радянської символіки у сільський побут вимагав поборювання та викорінення символів, що нагадували селянам про нерадянське минуле.

З перших днів повернення радянської влади у західноукраїнське село, радянський актив став нищити пам'ятні знаки та хрести, що місцеві жителі встановили на пошану жертв тоталітарних режимів, та бійців національно-визвольного руху.

30 червня 1944 р. секретар Терехівського РК КП(б)У повідомляв, що на виконання вказівки секретаря Тернопільського ОК КП(б)У, "про зняття христів з курганів встановлених українськими націоналістами 19 червня в селах району проведена роз'яснювальна робота, в якій приймали участь і місцеві священики. Населення віднеслося до цієї акції байдуже, протестів з приводу демонтажу хреста не було. Таким чином констатував секретар РК, по всіх селах хрести з курганів познімали, та встановили обеліски з написами "Борцям за Радянську Україну". На тих курганах, що ще залишилися хрести будуть зняті протягом 2–3-х днів" [28, арк. 41].

Не завжди подібні заходи мали мирний характер. 27 жовтня 1944 р. група Заліщицького райпартактиву поблизу с. Городок, зауваживши працюючих у полі жінок, підїхали до них завідувач райконтори "Заготскот" М. Івашков, побачивши при дорозі березовий хрест, прикрашений вінком із квітів, встав із підводи та, пожбурих його на землю. Потім підбіг до однієї із жінок, запитав хто поставив хрест, та, не дочекавшись відповіді, застрелив її з автомата. Після цього його супутники з автоматів застрелили двох інших жінок, які стали свідками трагедії [13, арк. 83].

Зазначимо, що в цей же час у інших місцевостях ніхто активно не боровся з пам'ятниками. Наприклад, у доповідній записці управління пропаганди Золочівського району Львівської області зазначалося: "... по селах в районі до цього часу стоять бандерівські могили з хрестами, з яких лише знято тризуби" [14, арк. 203].

Водночас влада у підростаючого покоління намагалася виховувати культ шани до нових героїв. Так, у Станіславській області учні сільських шкіл мали опікуватися могилами бійців Червоної армії на території своїх населених пунктів [7, арк. 144].

Загалом питання боротьби з релігійними пам'ятниками постійно перебувало на контролі органів державної влади. Наприклад, у доповідній записці секретаря Кутського РК КП(б)У зазначено, "у справі ліквідації хрестів, то в першу чергу зносяться ті, що розташовані поблизу шкіл та клубів. Згодом приступимо до демонтажу тих, що розташовані поблизу доріг та приватних садиб". Чернелицький виконком КП(б)У Станіславської області повідомляв обласне керівництво, що: "розробив план, зняття всіх хрестів та ліквідації каплиць на полях, дорогах, а також хрестів винесених за огорожу церков". Як зазначено у документі: "... болісної реакції місцевого населення не буде, оскільки молодь не надає цьому особливого значення" [7, арк. 173].

Насадження радянської культури у західноукраїнському селі нерозривно супроводжувалося заходами атеїстичного спрямування. Влада під різними приводами намагалася не допускати масових релігійних зібрань, а також у різний спосіб хотіла відвернути людей від дотримання релігійних обрядів хрещення, вінчання, похорону.

Для звичайного селянина, життя котрого було наскрізь релігійним, жодна значуща для нього подія, починаючи від "хрестин" і закінчуючи моментом, коли священик "запечатував могилу" не обходилася без релігійних обрядів такі пропозиції були неприйнятними [31, с. 63].

Селяни продовжували дотримуватися усталених традицій, незважаючи на те, що виконання цих обрядів потребувало від них значних фінансових витрат. Так, у Косівському районі Станіславської області священики брали за вінчання 250 крб, за похорон 170 крб, за хрестини 30 крб. Після грошової реформи 1947 р., ціни зменшились: вінчання – 100 крб, – 100 крб, – 15 крб [2, арк. 34].

У тих селах де не було священика, місцеві жителі просили владу дозволити привезти пароха із сусіднього села. Наприклад, мешканка с. Шевченкове Станіславської області зверталася із проханням до районної влади, дозволити привезти священика із с. Княжолуки, для поховання синів, що загинули під час аварії на залізниці [3, арк. 117].

Щоб не загострювати ситуації, РНК СРСР постановою № 2137–546с від 22 серпня 1945 р. рекомендувала місцевим органам влади не чинити перепон церковним організаціям у використанні церковного передзвону під час відправлення служб за наявності відповідних дзвонів, а також не чинити перешкод для придбання необхідних дзвонів. А в інструктивному листі № 5 наголошувалося, що: "... здійснення вінчань хрестин та похоронів є приватною справою громадян.

Правда, якщо для здійснення вінчання не потрібно відповідного дозволу органів ЗАГСу, то захоронення покійника на кладовищі повинно відбуватися лише за наявності довідки органу ЗАГСу про реєстрацію смерті" [2, арк. 64].

На звернення віруючих про можливість відправлення панахид на братських могилах у документі зазначено: "... не варто давати дозволи на проведення панахид на братських могилах, оскільки в них похоронені громадяни різних віросповідань, а також ті, що не належали до жодної із конфесій" [2, арк. 70].

Водночас 10 грудня 1949 р. Тернопільський архієпископ РПЦ Макарій розіслав телеграми деканам, щоб 21 грудня провести на парафіях молебень до 70-річчя з дня народження Й. Сталіна [24, арк. 4].

Всупереч антирелігійним заходам нової влади селяни продовжували відвідувати храми, дотримуватися традиційних обрядів. Навіть у повсякденному житті села залишалося звичне вітання "Слава Ісусу Христу" [29, с. 149]. Хоча з поверненням більшовиків, у побут проникло нове "Добрий день", яким зазвичай зверталися до вчителів і директора школи, а також сільського чи партійного керівництва [29, с. 119].

Сприяти швидшій інтеграції селян до життя в умовах радянської дійсності повинні були організовані владою агітаційно-пропагандистські лекції на суспільно-політичні теми, які планували читати у вихідні дні. Як зазначали автори ідеологічної публікації "Сільський клуб і хата-читальня": "масово-роз'яснювальна робота повинна проводитися не лише серед колгоспників, але й серед тих, хто не працює: домогосподарки, літні люди, інваліди" [36, с. 15].

Для реалізації подібних завдань відділ пропаганди Тернопільського обкому для Струсівського району у 1945 р. передбачив організацію 19 пропагандистських лекцій, з них 6 платних. Ціна квитка для сільських мешканців символічна – 1 крб. Потрібно зазначити, що відвідуваність лекцій була невисокою, як правило, 20–30 осіб. І лише після демонстративного виселення родин українських націоналістів, в окремих селах вдалося досягнути відвідуваності 200–300 осіб [9, арк. 7; 27, арк. 44].

Крім того, особи відповідальні на політико-виховну роботу серед населення не завжди належним чином ставилися до виконання покладених на них обов'язків. Наприклад, завідувач відділу агітації та пропаганди Коршівського району Станіславської області т. Колос, "пив безпробудно в день і в ночі, не володів ситуацією, як відбуваються агітаційно-масові заходи, а звіти в область "подає просто з неба"". Крім нього безпробудно п'янствували завідувач районного відділу культпросвітрова та начальник РВ МВС [9, арк. 11].

Не кращою була ситуація у сусідній Львівській області. В Ново-Стрілківському районі партактив виїздив у села з пропагандистськими заходами несистематично, через що "не досягалося глибокої агітаційної мети" [11, арк. 188].

Місцеві прихильники радянської влади, котрі у перші місяці активно взявся допомагати радянській владі, після низки акцій з боку націоналістичного підпілля, взагалі перестали долучатися до пропагандистських акцій. Зокрема, після того як учасниками українського національно-визвольного руху в с. Корсів Бродівського району Львівської області вбито 2-х агітаторів, в оточуючих селах агітація припинилася [14, арк. 285].

Голова сільради с. Моранці Краковецького району Львівської області заявив заступнику голови місцевого райвиконкому що: "... після того, як бандерівці вбили 6 чоловік і спалили їх хати, люди стали німі і бояться заходити до сільради" [14, арк. 253].

Не виправило ситуації і залучення військових. Так, в с. Бураківка Чортківського району Тернопільської області у 1947 р. після мітингу селяни запросили на обід 20 осіб партійно-радянського активу та бійців внутрішніх військ НКВС, що їх супроводжували. Під час трапези, приміщення сільради обстріляли з кулеметів і всі загинули. Як згодом з'ясувало слідство, частина жителів села готувала обід, а інша допомагала повстанцям робити засаду [5, арк. 81].

Щоб уникати подібних ситуацій, у Кам'яно-Буському районі Львівської області під час агітаційних заходів, частину заможних селян брали у заручники, а після вдалого завершення відпускали [15, арк. 212].

Серед селян Станіславської області часто ходили чутки, що тих хто буде відвідувати радянські мітинги "будуть записувати до колгоспу та ставити печатки на руки" [4, арк. 32].

Як зазначалося у політінформації про роботу парторганізації Станіславської області у 1947 р.: "... товариші із радпартактиву проводять бесіди з селянами, з'ясовуючи політичні настрої населення, позитивного чи негативного характеру. Селяни дуже залякані націоналістами і ніхто відкрито не заявляє своєї симпатії до радянської влади. Наприклад, демобілізований з лав Червоної армії житель с. Блюдники Станіславської області маючи ордени і медалі, ніколи їх не носить і нікому не показує" [6, арк. 68].

Щоб хоч якось розрядити ситуацію, крім штатних лекторів обкомів КП(б)У, до пропагандистської роботи залучали місцевих вчителів. Зокрема, працівників шкіл наполегливо просили приймати участь у підготовці виборчих кампаній. Для агітації використовували й учнів старших класів. Зокрема, вони займалися голосними читками газет

для неосвічених людей, випускали стінгазети, малювали плакати тощо [7, арк. 141].

Щоправда, місцеві освітяни з неохотою бралися до виконання подібних доручень. Натомість прибулі зі сходу молоді вчителі, виховані у дусі радянської ідеології, з радістю підтримували пропоновані владою новації. Зокрема, організовували урочисті прийоми у піонери, святкування Нового року, 1 травня тощо. Часто такого роду ініціативи припинялися після проведених з вчителями бесід представниками українського національно визвольного руху. Так, у 1946 р. в Заліщицькому районі Тернопільської області в низці сіл націоналісти пригрозили розстрілом учням, якщо ті будуть ходити у піонерських галстуках. У с. Товстобаби Монастириського району бандерівці попередили учнів, щоб ті не вчили історії СРСР, Конституції та російської мови [18, арк. 84].

Загалом українське національне підпілля закликало сільську молодь не співати радянських пісень, не шукати розради і забуття в горілці, уникати організовуваних владою забав у клубах. Натомість співати пісень про героїчну боротьбу українського народу та активно боротися проти радянських окупантів [33–35].

Представники національно-визвольного руху пильно стежили і за репертуаром самодіяльних драматичних гуртків, котрі діяли при сільських клубах. Зокрема, коли в 1948 р. на сценах сільських клубів стали грати радянську класику "Молода Гвардія", "Чайка", "Загибель ескадри", "Русский вопрос", "Одного разу в колгоспі", артисти-аматори вже не могли жити спокійно. Наприклад, коли в с. Петриків Микулинського району Тернопільської області, націоналісти побили учасників драматичного гуртка, а завідуючого клубом забрали з собою та вбили, молодь села перестала відвідувати клуб [25, арк. 76; 26, арк. 2].

У доповідній записці секретарю Львівського обкому І. Грушецькому завідувач обласним відділом культосвітніх установ Т. Кобинева повідомляла що: "... протягом 1947 р. в 13-ти районах Львівської області спалено 30 культурних установ, 28 сільських клубів, 2 бібліотеки, вбито 11 працівників сільських клубів та хат-читалень. В 1948 р. по 9-ти районах спалено 18 культосвітніх приміщень, 16 сільських клубів, убито 6 осіб. Частина спалених установ не відбудовано, за неможливістю підібрати нових завідуючих" [13, арк. 54–56].

Далеко не кращою була ситуація з кінообслуговуванням населення. Вбачаємо у цьому кілька причин. По-перше, у західноукраїнських областях після війни залишилося дуже мало пересувних кіноустановок, а стаціонарних кіноапаратів у сільських клубах не було. Наприклад, станом на перше січня 1945 р. в Тернопільській області діяло 4 сільських кіноустановки [17, арк. 16].

У сільських клубах часто не було електроенергії, а несправності обладнання та низька кваліфікація, а подекуди і відсутність фахових кіномеханіків, приводили до зриву кіносеансів [21, арк. 17].

У селах Тернопільської області перед початком концертів, кінофільмів, чи інших видовищ, практикували у 1947 р. організовувати виступи агітаторів з лекціями чи промовами про важливість соціалістичних перетворень. А це відповідно зменшувало відвідуваність заходів. Крім того, репертуар кінотеатрів не вражав своїм асортиментом [19, арк. 28].

Завідувач відділу пропаганди Тернопільського ОК КП(б)У констатував, що у лютому 1947 р. кіномеханіки пересувних установок без ентузіазму підходять до демонстрації радянських пропагандистських фільмів у селах. Наприклад, фільм "Ленін у жовті" видавали на 15–20 днів кінопрокату, а його повертали на базу через 2–3 дні. Фільм "Берлін" у Скалатському районі видали на 10 днів, повернули через 6 днів. Люди на такі фільми просто не ходили. Наприклад, в с. Яблунівка Копичинецького району на перегляді фільму "Ніч у вересні" перебувало лише 10 осіб [20, арк. 46].

Крім того, демонстрація фільмів агітаційного характеру, не завжди безпечно закінчувалася для кіномеханіків. Так, в липні 1947 р. у с. Комарів Галицького району Станіславської області побито кіномеханіка. Після одужання, чоловік відмовився працювати мотивуючи свої дії тим, що боїться їздити по селах району [6, арк. 70].

В с. Золотники Золотниківського району Тернопільської в місцевому клубі замість кіносеансів просто організовували танці [21, арк. 18].

Загалом ситуацію з культурно-масовою роботою у селі влучно ілюструють архівні документи управлінь культури обкомів КП(б)У.

Так, у звіті відділу пропаганди Тернопільського обкому зазначено, що "сільські клуби і хати-читальні працюють погано і не є культурними центрами села. Клуби не оформлені портретами керівників партії, та гаслами. Гуртки художньої самодіяльності працюють неякісно, в низці клубів вони просто відсутні. В більшості сіл відсутні газетні вітрини, а там де є, часто газети не вивішують. Стінгазети в селах випускають від випадку до випадку. У листопаді 1947 р. у селах Бережанка і Гриньки Лановецького району Тернопільської області приміщення сільських клубів засипали зерном місцевого колгоспу. Звільнили лише тоді, коли потрібно було організувати культурну програму бійцям дислокованого в селі загону військ МДБ" [23, арк. 1; 22, арк. 70].

Організація забав для молоді часто закінчувалася порушенням громадського порядку. Як зазначено в інформації Станіславського

обкому КП(б)У у 1952 році: "В селах мали місце випадки хуліганства окремих груп молоді, які допускали часті п'янки, бійки та нетактовну поведінку в громадських місцях" [10, арк. 29].

Бажання змінити ситуацію змусило офіційну владу шукати нових способів упровадження культурної революції. Наприкінці 1940-х років влада поступово відмовляється від силових методів культурних перетворень, натомість основний акцент зміщується на кількісне збільшення агітаційних заходів.

У досліджуваній період можемо виокремити умовно два періоди радянської культурної життєвої організації краю. Перший тривав від 1944 до 1950 року, другий з 1950 до 1953 років. Для першого характерне відверте неприйняття місцевими мешканцями всього радянського, та активний спротив діям влади. Визначальну роль у цьому процесі відігравали структури українського національно-визвольного руху. Із припиненням активної фази боротьби з боку УПА у 1950-му році, спадає і активний спротив культурній радянській організації краю. Другий етап характеризується поступовою інтеграцією сільського населення до життя в умовах нової культурної дійсності. Поступово селяни стали приймати участь у радянських урочистостях, особливо тих, що носили відверто аграрний характер. Наприклад, з 1949 року популярними стають свята урожаю чи сільськогосподарські виставки.

Якщо подивитися на віковий зріз, то найбільше інтегрувалася молодь, яка через школу постійно перебувала під впливом радянської пропаганди. Люди середнього віку менше сприймали новації. Представники старшого покоління взагалі не толерували нового типу радянської поведінки, а тим паче моралі. В селянських родинах на цьому ґрунті навіть виникали певні непорозуміння. Особливо від цього потерпали діти. Перебуваючи на вихованні дідусів і бабусь, вони вдома отримували релігійне виховання, а у школі їм твердили, що бога нема, що це все пережитки минулого, а ікони вдома то символи чогось древнього і не культурного. Через це в свідомості багатьох селян вироблялися норми подвійної моралі. З одного боку, щоб не потрапити під репресії влади, потрібно було демонструвати прихильність до всього радянського, з іншого, люди продовжували дотримуватись давніх побутових звичаїв та традицій.

Можемо констатувати, що саме у цей час радянська тоталітарна система неймовірними зусиллями величезної кількості агітаторів, пропагандистів, та інших причетних до процесу радянської організації осіб, заклала у свідомості західноукраїнських селян норми нових правил поведінки, цінностей та норм. У людей поступово викоринили відчуття ініціативності, впевненості у завтрашньому дні та бажання щось

змінити. Водночас у селах запанувала атмосфера страху, підозрілості та відсутності перспектив.

Водночас процес радянізації мав і позитивний бік. Прибули зі сходу агітатори, вчителі та партійні працівники отримали змогу побачити, що існує інша українська селянська культура, абсолютно відмінна від тієї, що панувала в них вдома. Вважаємо, що питання культурних взаємовпливів потребує подальших наукових розвідок.

Література

1. Андрухів І. О., Француз А. Й. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Івано-Франківськ; Рівне: Таля, 2001. – 336 с.

2. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Ф. 389. Оп. 2. Спр. 7. арк.

3. ДАІФО. Ф. 389. Оп. 2. Спр. 11. 148 арк.

4. ДАІФО. Ф. П 1. Оп. 1. Спр. 7. 60 арк.

5. ДАІФО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 393. 112 арк.

6. ДАІФО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 645. 168 арк.

7. ДАІФО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 660. 202 арк.

8. ДАІФО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 1009. 177 арк.

9. ДАІФО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 1139. 96 арк.

10. ДАІФО. Ф. П 1. Оп. 1. Спр. 1525. 170 арк.

11. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 5001. Оп. 1. Спр. 127. 196 арк.

12. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 60. 136 арк.

13. ДАЛО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 113. 89 арк.

14. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 218. 286 арк.

15. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 224. 235 арк.

16. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 426. 138 арк.

17. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 185. 19 арк.

18. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 591. 278 арк.

19. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 915. 84 арк.

20. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 968. 28 арк.

21. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 982. 128 арк.

22. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 1258. 124 арк.

23. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 1262. 192 арк.

24. ДАТО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 1784. 110 арк.

25. ДАТО. Ф. П-2. Оп. 1. Спр. 79. 72 арк.

26. ДАТО. Ф. П-2. Оп. 1. Спр. 217. 7 арк.

27. ДАТО. Ф. П-12. Оп. 1. Спр. 23. 53 арк.

28. ДАТО. Ф. П-25. Оп. 1. Спр. 6. 95 арк.

29. Західноукраїнські селяни в умовах суспільно-економічних трансформацій середини 1930-х – 1950-х рр. Усна історія / за ред. В. Старка, П. Кориненко, В. Брославський. Тернопіль : ТНГУ ім. В. Гнатюка, 2016. 308 с.

30. Культурне життя в Україні. Західні землі : документи і матеріали. Т.1. / за ред. Ю. Сливка. Київ : Наук. думка, 1995. 749 с.
31. Логойда В.М. Громадянські свята радянського Закарпаття і подолання релігійних пережитків. *Культура і побут населення українських Карпат* (матеріали республіканської наукової конференції). Ужгород, 1973. С. 60-65.
32. Малярчук О. Тоталітаризм проти західноукраїнського села : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 228 с.
33. Наукова бібліотека Львівського національного університету (далі НБЛНУ). Ф. РК 357. Оп. 1. Спр. 2. 1 арк.
34. НБЛНУ. Ф. РК 357. Оп. 1. Спр. 6. 1 арк.
35. НБЛНУ. Ф. РК 357. Оп. 1. Спр. 10. 1 арк.
36. Раузен М. Сельский клуб и изба-читальня. К выборам в Верховный Совет СССР: монография. Москва: Государственное издательство культурно-просветительной литературы, 1945. 24 с.
37. Соціалістичні перетворення в культурі та побуті західноукраїнських областей України (1939–1989) / за ред. В. Т. Зінич. Київ: Наукова думка, 1989. 264 с.
38. Соціалістичні перетворення паростки нового комуністичного в культурі та побуті робітників Радянської України / за ред. М. Глушко. Київ: Видавництво АН УРСР, 1963. – 174 с.
39. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30–50-ті роки ХХ ст. (історико-політологічний аспект): монографія. Луцьк: Надстир'я, 1995. 176 с.

References

1. Andrukhiv I. O., Frantsuz A. I. (2001). *Stanislavshchyna: dvadtsiat buremnykh lit (1939–1959). Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz* [Stanislavshchina: twenty tumultuous years (1939–1959) The socio – political and historical-legal analysis]. Ivano-Frankivsk, Rivne, 336 p.
2. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State archive Ivano-Frankivsk region] (dali – DAIFO). F. 389. op. 2. Spr. 7. p.
3. DAIFO. F. 389. op. 2. Spr. 11. 148 p.
4. DAIFO. F. P 1. Op. 1. Spr. 7. 60 p.
5. DAIFO. F. P. 1. Op. 1. Spr. 393. 112 p.
6. DAIFO. F. P. 1. Op. 1. Spr. 645. 168 p.
7. DAIFO. F. P. 1. Op. 1. Spr. 660. 202 p.
8. DAIFO. F. P. 1. Op. 1. Spr. 1009. 177 p.
9. DAIFO. F. P. 1. Op. 1. Spr. 1139. 96 p.
10. DAIFO. F. P 1. Op. 1. Spr. 1525. 170 p.
11. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State archive Lviv region] (dali – DALO). F. 5001. Op. 1. Spr 127. 196 p.
12. DALO. F. P-3. Op. 1. Spr. 60. 136 p.
13. DALO. F. P-1. Op. 1. Spr. 113. 89 p.
14. DALO. F. P-3. Op. 1. Spr. 218. 286 p.
15. DALO. F. P-3. Op. 1. Spr. 224. 235 p.

16. DALO. F. P-3. Op. 1. Spr. 426. 138 p.
17. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State archive Ternopil region] (dali – DATO). F. P-1. Op. 1. Spr. 185. 19 p.
18. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 591. 278 p.
19. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 915. 84 p.
20. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 968. 28 p.
21. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 982. 128 p.
22. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 1258. 124 p.
23. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 1262. 192 p.
24. DATO. F. P-1. Op. 1. Spr. 1784. 110 p.
25. DATO. F. P-2. Op. 1. Spr. 79. 72 p.
26. DATO. F. P-2. Op. 1. Spr. 217. 7 p.
27. DATO. F. P-12. Op. 1. Spr. 23. 53 p.
28. DATO. F. P-25. Op. 1. Spr. 6. 95 p.
29. (2016). *Zakhidnoukrainski seliany v umovakh suspilno-ekonomyichnykh transformatsii seredyiny 1930-kh – 1950-kh rr. Usna istoriia* [West-Ukrainian peasants in terms of socio-economic transformation of the mid 1930's – 1950's. Oral history]. Ternopil [in Ukrainian].
30. (1995). *Kulturne zhyttia v Ukraini. Zakhidni zemli : dokumenty i materialy* [Cultural life in Ukraine. The western lands: documents and materials]. Vol.1. Kyiv [in Ukrainian].
31. Lohoida, V.M. (1973). *Hromadianski sviata radianskoho Zakarpattia i podolannia relihiinykh Perezhytkiv* [Civil holidays of the Soviet Transcarpathia and overcoming religious remnants]. // *Kultura i pobut naselennia ukrainskykh Karpat (materialy respublikanskoï naukovoï konferentsii)* – Culture and Life of the Ukrainian Carpathians (materials of the Republican Scientific Conference). Uzhhorod [in Ukrainian].
32. Maliarchuk O. (2008). *Totalitaryzm proty zakhidnoukrainskoho sela* [Totalitarianism against the West Ukrainian village]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
33. Naukova biblioteka Lvivskoho natsionalnoho universytetu [Scientific library Lviv national university] (dali – NBLNU). F. RK 357. Op. 1. Spr. 2. 1 p.
34. NBLNU. F. RK 357. Op. 1. Spr. 6. 1 p.
35. NBLNU. F. RK 357. Op. 1. Spr. 10. 1 p.
36. Rauzen M. (1945). *Selskyi klub y yzba-chytalnia. K vyboram v Verkhovnyi Sovet SSSR* [country club and hut-reading room. For election to the Supreme council of the USSR.]. Moskva, Hosudarstvennoe yzdatelstvo kulturno-prosvyetyelnoi lyteratury, 24 p. [in Russian].
37. (1989). *Sotsialistychni peretvorennia v kulturi ta pobuti zakhidnoukrainskykh oblastei Ukrainy (1939–1989)* [The social transformation in the cultural and everyday life of the western part of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
38. (1963). *Sotsialistychni peretvorennia parostky novoho komunistychnoho v kulturi ta pobuti robotnykiv Radianskoi Ukrainy* [The social transformation, beginning of the new communist ideology in cultural and everyday life of Soviet Ukrainian workers]. Kyiv [in Ukrainian].
39. Yarosh, B.O. (1995). *Totalitarnyi rezhym na zakhidnoukrainskykh zemliakh. 30–50-ti roky XX st. (istoryko-politohichnyi aspekt)* [Totalitarian regime in the

western part of Ukraine 30–50 th of the 20th century (historical-political aspect)]. Lutsk [in Ukrainian].

V. V. Starka

Ph D (History), Associate Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National pedagogical University
e-mail: starka1980@ukr.net

"National by form, socialistic by content": cultural policy of Soviet ascendance in the West Ukrainian village during 1944–1953

An article is devoted to the analysis of the policy of Soviet ascendance in the cultural and common sphere of western Ukrainian village life during 1944–1953 years.

The modern cultural and mass life of the Western Ukrainian peasantry is a unique symbiosis of customs that dates back to the times of Austro-Hungary, with the split of Polish bourgeois and Soviet proletarian cultures. The study of phenomena and processes that have a significant impact on the cultural life of rural residents as one of the most conservative parts of a social organism can give contemporaries an understanding in which spectrum the modern cultural life of villages will develop. Thus our study is relevant nowadays.

Using the previous works of Ukrainian historians along with a new source-documentary complex enabled the analysis of the cultural and mass life of the peasantry of the researching period.

Methodological approaches to writing this research are based on analysis of various models of the cultural and mass life of the peasantry in particular historical circumstances under the conditions of the Soviet totalitarian regime. The material of the publication is structured according to the problem-chronological principle. Theoretical generalizations are made using the methods of induction and deduction.

In the process of analyzing the cultural life of the Western Ukrainian village it was established that the Soviet authorities proposed the transformation of it into national on the form but socialist in content. The whole complex of cultural measures of Soviet power was aimed at involving Western Ukrainian peasants into the achievements of the Soviet culture and developing a sense of a Soviet man in them.

It's worth mentioning that the characteristic feature of the region is total religiosity and consistent observance of religious ceremonial calendar in everyday practices of the population. The Western Ukrainian peasantry usually perceives any innovations from the perspective of violating or not the established lifestyle. It should be admitted that the majority of citizens in the region, initially with interest responded to the innovations introduced and even began to take an active part participating in their distribution. Actually, the carried out new government's policy of auditing the fund of rural libraries, excessive politicization of cultural leisure, along with an active anti-religious campaign led to the abhorrence of local cultural innovations of the new government.

As a result, Galician peasants gradually integrated into Soviet social and political reality. At the same time, the opposition to the active Sovietization of the land, in turn, forced the Bolsheviks to gradually abandon the force methods, instead offering more liberal ways of commissioning the achievements of "Soviet culture".

Key words: Western Ukraine, peasantry, Sovietization, culture, totalitarianism.